

Najaarsvangsten van zanglijsters in Heteren

Gijs van Tol

Sinds 2006 vangen we in het najaar met mistnetten op een locatie in de Betuwe (Heteren), met singels en opgaande bomen. Na enig experimenteren bleek dat vanaf de laatste week van september tot eind november redelijke aantallen lijsters konden worden gevangen. In alle jaren is (bijna) altijd gewerkt met een standaard net opstelling van 2 mistnetten van 10 m lengte en 2 hijsnetten van resp. 9 m en 12 m lengte en 2 netten hoog (ca 5 m hoogte, vrijwel tot in de kruinen van de struiksingels). Er werd geen gebruik gemaakt van lokgeluid.

De vangfrequentie per jaar was enigszins afhankelijk van de weersomstandigheden en de beschikbaarheid van ringers, maar gemiddeld werd ca. 1 maal per week gevangen. De netten werden steeds opgezet in het schemerdonker en waren een half uur voor zonsopgang vangklaar. Het einde van de vangdagen varieerde meestal tussen 11:30 uur en 12:30 uur. In de loop van het najaar nam het aantal vanguren dus langzaam af.

In dit artikel wordt ingegaan op de verdeling van de vangsten over het najaar en de verschillen tussen de jaren, de landelijke vangsten en op de opmerkelijke verhouding tussen de aantallen 1e jaars en adulte vogels.

Aantallen in Heteren gevangen zanglijsters

Tussen 2006 en eind 2013 werden in totaal 169 zanglijsters gevangen en geringd, gemiddeld 21 per jaar. In tabel 1 zijn de vangsten per jaar en per 5- daagse periode aangegeven. Op deze manier is er in elke periode meestal minstens één vangdag.

De aantallen geringde zanglijsters zijn te klein om statistisch betrouwbare uitspraken te doen over de variatie tussen de jaren en de pieken in de doortrekperiode. Wel zijn de verschillen tussen de jaren een aanwijzing dat er duidelijk goede jaren zijn (zoals 2007, 2011 en 2013) en 'minder goede' jaren. Van dat laatste zijn 2006, 2008 en 2009 duidelijke voorbeelden. De lage jaartotalen van 2010 en 2012 zijn mogelijk een gevolg van het ontbreken van 1 of zelfs twee vangdagen aan het begin van het seizoen. Het geringe aantal van 9 zanglijsters in het startjaar 2006 is vermoedelijk vooral te wijten aan het ontbreken van vangstdagen tussen 25 september en 6 oktober.

Uit de tabel komt ook de suggestie naar voren dat de piek van de doortrek in 2008 kennelijk vrij vroeg lag. In tegenstelling tot diverse andere jaren werden later

Figuur 1a. Zanglijster na 1 kj. Geen kleurverschil en geen geel/witte vlekken op armpendekveren. Maar wel gele vlekken op de middelste dekveren.

Tabel 1. Aantallen in Heteren geringde zanglijsters voor de jaren 2006 t/m 2013, per jaar en per 5-daagse periode. Vet: perioden met hoogste aantallen.

Periode/ jaar	25-30 sept	1-5 okt	6-10 okt	11-15 okt	16-20 okt	21-25 okt	26-31 okt	1-5 nov	6-10 nov	11-15 nov	16-20 nov	21-25 nov	totaal
2006				5 (1)		0	2	1	1		0		10
2007		10	5	9 (5)		2	0	0			0		31
2008	10		4	1	0	1	0						16
2009	0	3		8	3		1		0			0	15
2010		8	2	0	4		0 (2)		2		0		18
2011		7		7 (3)		6	1	1		0	0		25
2012			5	5	2	0 (1)	0			0			13
2013		2	8		12 (5)	6		1	2	3	1	2	42
gem./ vangdag	5.0	6.0	4.8	4.4	4.7	2.3	0.7	0.8	1.2	1.0	0.2	1.0	2.7

in oktober 2008 erg weinig zanglijsters gevangen. In 2013 lijkt de doortrek juist laat op gang te komen, en het seizoen gaat relatief lang door, met de laatste vangsten nog op 24 november. In alle andere jaren werden na 10 november geen zanglijsters meer gevangen.

De vangsten leveren geen inzicht in de herkomst van de gevangen lijsters. Van de 36 zanglijsters die in 2006 t/m 2010 werden geringd tijdens het CES project in Heteren is er slechts één teruggevangen in het najaar; deze was geringd als 1e kj in juli 2006 en teruggevangen op 4 nov 2006. De lokale broedvogels lijken dus in het najaar vrijwel niet meer aanwezig.

Landelijke vangsten van zanglijsters tijdens de trekperiode

Om een indruk te krijgen van de aantallen zanglijsters die jaarlijks tijdens de najaarstrek in Nederland worden geringd is uit GRIEL een overzicht samengesteld van de vangsten per 10 –daagse periode.

Uit het landelijk overzicht blijkt dat er van jaar tot jaar aanzienlijke verschillen zijn in de aantallen geringde zanglijsters; of deze verschillen ook een maat zijn voor het aantal doortrekkers, of dat de schommelingen een gevolg zijn van gunstige of ongunstige weersomstandigheden is helaas niet vast te stellen. Wel opvallend is dat de piek van de geringde aantallen van jaar tot jaar nogal varieert; in 2008 en 2010 valt

de piek in de laatste week van september. In 2006 en 2012 ligt de piek in de 2e resp., 2e en 3e decade van oktober. De variatie in de doortrekpiek komt globaal overeen met het in Heteren vastgestelde patroon.

Figuur 1b. Zanglijster na 1 kj. Staartpennen vrij rond (maar met 'puntjes!').

Uit de overzichten van GRIEL blijkt dat het gros van de zanglijsters geringd wordt op de Waddeneilanden en de kop van Noord-Holland. Wat zouden al die doortrekkende zanglijsters juist in dat deel van Nederland te zoeken hebben? Zou dat vooral een gevolg zijn van gunstige vangcondities? Of komen de lijsters van over zee, en zijn ze blij eindelijk land te zien? Opmerkelijk is namelijk dat er – in tegenstelling tot de merels- maar weinig zanglijsters naar Engeland trekken (Speek en Speek 1984).

Vergelijking met de landelijke vangsten leert ook dat het aandeel van de in Heteren geringde zanglijsters per jaar nogal verschilt. In sommige jaren (2007, 2011) is dat rond de 1%, maar vaker is het aandeel nauwelijks een half procent. Over het waarom van deze verschillen kunnen we slechts speculeren. Hebben zanglijsters in sommige jaren – bijvoorbeeld als gevolg van weersomstandigheden- een meer binnenlandse trekroute? Of gaat de trek bij gunstige weersomstandigheden zonder tussenlandingen over midden-Nederland heen?

Tabel 2. Aantallen geringde zanglijsters per 10-daagse periode volgens GRIEL voor de jaren 2006 t/m 2012. Piekperiode per jaar is in vet aangegeven (vergelijk tabel 1).

Nb aantallen per decade geteld volgens GRIEL 1 tm 10 okt = tussen 30 sep en 11 okt.

Periode / jaar	21-30 sept	1 -10 okt	11-20 okt	21-31 okt	1-10 nov	Totaal	Aantal in Heteren	% in Heteren
2006	389	357	1 122	318	66	2 252	9	0,4
2007	1 170	1 126	459	282	55	3 092	31	1,0
2008	1 089	774	729	384	177	3 133	16	0,5
2009	502	950	524	315	88	2 379	15	0,6
2010	1 905	1 482	720	166	139	4 412	18	0,4
2011	395	998	597	470	254	2 714	25	0,9
2012	265	533	1 155	1 301	76	3 330	13	0,4

Leeftijdverdeling van de gevangen zanglijsters

De leeftijd van zanglijsters is in het najaar meestal betrouwbaar te bepalen aan de combinatie van de vlekken op de armpendekveren en de slijtage van de staartpennen (zie figuur 1a en 1b). Na verloop van tijd viel het op dat de 1e jaars vogels veruit in de meerderheid waren. De aantallen 1e jaars, adult en volgroeid zijn weergegeven in tabel 3. Vanwege de kleine aantallen zijn de percentages per jaar natuurlijk niet zo heel zinvol. Het totaal over de gehele periode is echter wel verbazingwekkend!

Tabel 3. Zanglijsters geringd in Heteren in de jaren 2006 t/m 2013. Totaal aantal per jaar, aantal en percentage 1e kj, overjarig en volgroeid.

Jaar	totaal	1 kj (%)	Na 1 kj (%)	volgroeid
2006	10	10 (100)	0	0
2007	31	28 (90)	0	3 (10)
2008	16	16 (100)	0	0
2009	15	15 (100)	0	0
2010	18	18 (100)	0	0
2011	25	25 (100)	0	0
2012	13	10 (77)	1 (8)	2 (15)
2013	42	36 (86)	2 (5)	4 (10)
Totaal	170	158 (93)	3 (2)	9 (5)

Ook op de vinkenbaan in Castricum (Levering & Keijl 2008) is het aandeel 1e jaars vogels erg hoog. Van de 6 645 zanglijsters die in de jaren 1960-2006 op de najaarstrek werden geringd is ruim 92% 1e jaars. Slechts 4% is adult en van bijna 4% is de leeftijd niet opgegeven (volgroeid). Dat is een opmerkelijk verschil met de koperwiek. In Heteren werden van 2006 t/m 2012 in totaal 194 koperwieken geringd. Daarvan was 63% 1e jaars, 25% adult en 11% is genoteerd als volgroeid. In Castricum bleek van 9 405 koperwieken bijna 60% 1e jaars, 36% adult en ruim 4% volgroeid.

Discussie

Bij de start van de vangactiviteiten Heteren in 2006 was de simpele vraag: “wat zou hier te vangen zijn in het najaar?” Acht jaar later is het antwoord duidelijk. Voor in het binnenland redelijke aantallen zanglijsters, maar vergeleken met het noordelijk kustgebied stellen die weinig voor. Door het (vrijwel) ontbreken van terugvangsten en meldingen kan ook geen antwoord worden gegeven op vervolgvragen, zoals: “waar komen de zanglijsters vandaan, en waar gaan ze naar toe?” Op grond van de beschikbare gegevens is het duidelijk dat het ringen in het najaar voor zanglijsters nauwelijks gegevens oplevert over hun herkomst. Het verzamelen van veermonsters en analyse op stabiele isotopen zou hierover veel meer informatie verschaffen.

Wel leverden de inspanningen geheel onverwacht interessante gegevens op over de leeftijd van de doortrekkende zanglijsters. Het hoge aandeel van 1e jaars vogels riep in eerste instantie twijfels op aan onze leeftijdsbepaling. Het blijkt echter dat het extreem hoge aandeel van 93 % 1e jaars vogels naadloos aansluit bij de 92% 1e jaars vogels dat tussen 1960 en 2006 is vastgesteld bij de in het najaar gevangen zanglijsters in Castricum. Theoretisch zou dit hoge aandeel jonge vogels verklaard kunnen worden doordat de adulte vogels veel eerder of veel later wegtrekken, maar duidelijke aanwijzingen hiervoor ontbreken. Een andere mogelijkheid is dat adulte zanglijsters op trek veel langere (nacht) vluchten maken en veel minder aan de grond komen. Tenslotte is het ook goed mogelijk dat juveniele zanglijsters zich makkelijker laten vangen dan meer ervaren volwassen vogels, of een ander gedrag vertonen waardoor de vangkans toeneemt, zoals bijvoorbeeld vastgesteld bij steltlopers (Robinson et al 2005). Elke mogelijke verklaring roept ook direct de vraag op waarom dan bij de nauw verwante koperwiek het aandeel 1e jaars vogels zo veel lager is, namelijk 63% in Heteren en 60% in Castricum. Vanwaar dit grote verschil tussen de twee lijstersoorten?

Een terugblik op de afgelopen 8 jaar levert ook verbeterpunten op. Zo blijkt uit de verdeling van de vangsten over het najaar dat het beter was geweest om meer systematisch al in de laatste decade van september te beginnen met de vangst. Als aanvullende informatie zouden ook schattingen van het aantal aanwezige lijsters en van het verloop van de bessenrijkdom zeer welkom zijn geweest.

Een vraag is ook of meer vangdagen in het seizoen ook een duidelijke meerwaarde opleveren. Gezien het vrijwel ontbreken van eigen terug- vangsten in hetzelfde jaar lijkt de aanwezige populatie vrij snel te veranderen. Meer vangdagen zou dan meer vogels opleveren. Een andere optie om de vangsten te verhogen werd in 2012 gedemonstreerd door de Ooijse Graaf. Door het 's nachts draaien van (een specifiek) zanglijstergeluid werden daar zeer regelmatig vele 10-tallen zanglijsters per dag(nacht) gevangen. De vraag is natuurlijk wel hoeveel vogels daarbij zijn die voortijdig hun trek hebben afgebroken.

Met dank aan Gerrit Speek en Hans en Ro de Wilde, voor hun medewerking bij de vele vangsessies en voor hun constructieve commentaar op eerdere pogingen om de resultaten op papier te krijgen.

Literatuur

Levering, H. P.A. & G. O. Keijl, 2008. Vinkenbaan Castricum 1960-2006. VRS Castricum, Castricum. 256p.

Robinson, R.A., Clark, N.A., Lanctot, R., Nebel, S., Harrington, B., Clark, J.A., Gill, J.A., Meltofte, H., Rogers, D.I., Rogers, K.G., Ens, B.J., Reynolds, C.M., Ward, R.M., Piersma, T. & Atkinson, P.W. 2005. Long term demographic monitoring of wader populations in nonbreeding areas. Wader Study Group Bull. 106: 17–29.

Speek, B.J. en G. Speek, 1984. Vogeltrekatlas. Thieme , Zutphen. 305p.